

ПОСЛЕСЛОВ

от Бландин дьо Кон

Жаклин Харпман и нейните героини...

„Всяка фикция е фантазирана автобиография“
Джеймс Джойс

Тази фраза на Джойс важи двукратно за Жаклин Харпман: за нейното творчество като цяло и за „Бог и аз“ по-специално, където героинята носи нейното име и извънредно много ѝ прилича, включително и по отношение на семейството, макар и действието да се развива с двацет и пет години по-късно! Но нима не срещаме сред всички писатели, дори когато ни разказват за навиците на сивите гъски, това тънко преплитане между фикция и реалност, между мечтан и реален живот?

Жаклин Харпман е родена в Брюксел през 1929 г. Баща ѝ е евреин с нидерландски корени, а майка ѝ - белгийка, по-млада от него с двацет години, покръстила се в юдейството вследствие на положен обет за оздравяване на съпруга си. Двойката пътешества много и води заможен живот. През 1940 г., разтревожен от развоя на събитията, Андрис Харпман решава да се изсели със семейството си в Мароко и те се установяват в Казабланка, където ще живеят до края на войната. В Мароко, страната, към която винаги ще изпитва носталгия, Жаклин Харпман за пръв път се сблъсква с антисемитизма: една разпоредба на режима във Виши я лишава от достъп до гимназиално обучение и само благодарение на хитрина от страна на майка ѝ, тя е записана в прогимназия. Тук Харпман се залавя с истинска страст за граматиката, синтаксиса и големите класици на френската литература, а омагьосана от театъра, тя дори мечтае да стане драматична актриса! Тази близост, която я свързва с творчеството на любимите ѝ писатели, ние преоткриваме в нейните романи:

Расин, Балзак, Ростан, и Пруст най-вече, редовно се появяват изпод нейното перо. Нейните герои често разискват въпроси на литературата, понякога я преподават и с лекота декламираат стихове.

Вторият повратен момент в живота ѝ настъпва през 1945 г., когато тя се завръща в Брюксел, град за който не е запазила никакъв спомен и подобно на някаква чужденка тя ще трябва да го преброжда от край до край, за да може отново да го превърне в свой. Отлична ученичка, тя без затруднение се справя с изпитите и се записва да следва медицина, със замисъла да специализира впоследствие психиатрия, път, който води към психоанализата, за която тя мечтае от четиринайсетгодишна - възрастта, в която, запленена, е открила Фройд. А междувременно писането вече я изкушава... Четири години по-късно тя се разболява от туберкулоза - болест, от която по онова време изходът все още е бил летален. И ето нова радикална промяна в живота ѝ: за двацет и един месеца тя е принудена да остане в санаториум и да спазва режим на пълен покой. Тя обаче привилегирова неблагоприятното – времето сега ѝ принадлежи и ще може да се впусне в писането на своя първи роман.

Излекувана, Жаклин Харпман ще поднови следването си, а две години по-късно окончателно ще избере писането. В този период тя публикува три романа и пише либрето за оратория на композитора Давид ван де Вустейне, театрални критики за пресата и сценарии за киното. След един първи, бързо разтрогнат брак, тя среща Пиер Пютеманс, архитект, урбанист и поет, който ще стане нейният втори съпруг и баща на двете им дъщери.

От 1966 г., и в продължение на 19 години, Жаклин Харпман няма да напише нито ред художествена литература... Самата тя и до днес продължава да е главната изненадана от това. Понеже независимо че в акта на писане винаги се запазва някаква непонятна и неопитомима част, смущаващо е да изгубиш власт над него: „То” я е напуснало също толкова внезапно и мистериозно, както „то” ще я завладее повторно години по-късно, в един прекрасен летен следобед.

В този период тя решава да се върне обратно в университета, за да получи психологическа правоспособност, преди да започне формирането си в психоанализа. След това постъпва в Белгийското психоаналитично общество, а през 1987 г. се присъединява към Международната психоаналитична асоциация. От този момент нататък Харпман никога не е преставала да практикува като психоаналитик и освен удоволствието, което тази професия ѝ доставя, тя непринудено заявява, че психоанализата „най-сетне ѝ е позволила да се откаже от желанието да бъде благоприлична, което я е преследвало през първата половина от живота ѝ”. Желание, което е налице у много от нейните героини, които се борят за да достигнат до своята „тайна истина, която толкова ни плаши, че не спираме да бягаме, за да ѝ се изплъзнем” („Пропуснато бъдеще”¹).

Колкото до Жаклин Харпман, след „Бремето на паметта” (1987), тя не ще престане да преследва в романите си тази истинност на човешките същества, свалили маската на лицемерните си чувства. Но тя ще отприщи своите демони и ще разгърне едно лирическо измерение, отсъствало от предходните ѝ книги, най-вече с „Опустошената дъщеря” (1990) : „Остани мъртва, майко моя, остани труп, материя, нещо... или ми кажи къде се намираш, за да те убия там... Или, за да те довърша, себе си ще трябва да убия, понеже ти не съществуващ вече другаде, освен в самата мен?”. Харпман не само е открила своя точен изказ, разпознаваем, измежду другите, своя стил, накратко, за когото Валери твърдеше, че е „същността, която излиза на повърхността”, но нейните текстове придобиват по-освободена, по-овладяна форма, нейната дързост и разкрепостен тон се утвърждават, както и нейният хумор, но най-вече – нейният талант на несравнима разказвачка, която може да си позволи всичко, което пожелае: отсъствието на правдоподобност, на първо място, понеже цялото изкуство на Харпман се състои в това да ни накара да приемем тази неправдоподобност и да се включим в нейната

---

¹ Заглавието, под което романът „Orange rotru” е публикуван на български език от издателство Компас-Варна, през 1998 г. - бел. ред.

игра. Така Алин Берже от „Орланда“ решава да изостави своето женско тяло, за да настани част от себе си, своята мъжка част, в тялото и ума на млад мъж, когото не познава. Та кой, поне веднъж в живота си, не е мечтал да промени своя свят, като промени своя пол? Кой казва, че невъзможното е невъзможно? Със сигурност не и Вирджиния Улф, на която Алин Берже е усърдна читателка, нито Жаклин Харпман, чиито героини престъпват и редица други граници, като например да отменят времето и логиката в „Аз, която не познах мъжете“². Действието в този роман, заемащ напълно самостоятелно място в нейното творчество, се развива в нещо като наказателна колония, населена с жени, може би на Земята, а може би другаде; те са в някакво неопределено време, след някаква „катастрофа“, за която нищо не знаят. Alegория за отвъдното, притча за абсурдността на човешката участ.

Във всички книги на Жаклин Харпман, историята винаги е разказвана от гледната точка на женски персонаж: от младите, нерешителни (макар и бунтуващи се срещу бремето присъщо на техния пол, семейство и среда) момичета от нейния първи писателски период, тя ще премине към много по-силни и волеви героини. „Опустошената дъщеря“ разбира се, но най-вече - Емилиен от „Плажът в Остенде“, завладяна от една безпощадна любов, която ще продължи през целия ѝ живот: „Още щом го зърнах, разбрах че Леополд Висберг ще ми принадлежи. Бях на единайсет години, той на двацет и пет... Прочетох своя живот на лицето му и за миг се превърнах в жена с хилядолетен опит.“ Емилиен, въплъщение на героинята на Харпман пар екселанс, не отстъпва пред никого и пред нищо, за да изгради съдбата си на висотата на своите мечти и за да създаде с Леополд „това мълчаливо пространство, което ни опасваше, в което единствено ние можехме да пребиваваме, това царство, което нашите погледи очертаваха“. Защото, независимо дали ще успеят да го постигнат или не, тези млади, включително и легендарни жени,

---

² Романът е издаден на български език от издателство Сема РШ, през 2005 г., в превод на Красимир Кавалджиев. - бел. ред.

чиято история Жаклин Харпман пренаписва от първо лице, винаги непримиримо преследват своето желание да бъдат самите себе си. Изпод нейното перо Антигона, Мария и Жана д'Арк осъвременяват със закачка мита за себе си. Мария се оплаква с хумор от „многобройните поеми, написани в моя прослава. В тях аз винаги съм възпявана, забелязали ли сте го, за най-окаяните добродетели – простодушие, покорство, пожертвователност и така нататък... Не е справедливо да си служат с мен против пола, към който принадлежа... От памтивека обаче, човечеството е предпочитало легендите, пред действителността.” Мястото, от което Мария ни говори, Раят, се появява тук за пръв път в творчеството на Харпман. Тя ни го описва като идилично кътче, посветено на познанието, населено с вълнуващи личности. Там Мария общува с „кръг от хора на науката, докато Йосиф предпочита артистите, понеже остана запален по дърводелството...” Раят, разбран като едно Телемско абатство... Това същото, което преоткриваме и в „Бог и аз”, където „Работодателят”, който несъмнено е чел Жаклин Харпман, не се колебае да си послужи със забранения плод – познанието, в качеството му на върховна примамка: „Аз мога, с едно щракване на пръстите, да въведа математиката в душата ти... И теорията на хаоса, ти бе толкова натъжена, че нищо не разбираш от нея... Ти ще усвоиш квантовата физика с лекотата, с която правиш сос беарнез... Ти ще живееш вечно в сърцето на всемирното познание.” В действителност, независимо че тази новела е по-скоро с мрачна тематика, тя кипи от веселие, безочливост и любов към живота. От светския разговор с Ангела, до съображенията за завидното телосложение на Всевишния, много красив, наистина, мъж, съгласява се Харпман, и с когото охотно би приела да се възнесе на седмото небе (поради липса на ламтеж за райските селения, които той ѝ предлага), ние преоткриваме целия нейн многолик талант. Тази атеистка, която разпалено отказва да вярва, дори и пред собствения си труп, фантазиран, наистина, но толкова реалистичен, ни препраща към всички онези жени, които прекосяват нейното творчество,

неразривно свързани с виталната нужда да бъдат самите себе си и никога да не се предават.

Червената нишка в този, привидно непоследователен, житейски път, без съмнение е едно силно любопитство към света и човешките същества. Жаклин Харпман винаги се е опитвала да разбере – чрез медицината първоначално, а впоследствие - чрез психоанализата, за която Лакан твърдеше, че е „цяр срещу невежеството, но е безрезултатна срещу глупостта”, и чрез писането, накрая, защото ако романът първоначално е инструмент на удоволствието, той също така се явява и инструмент на познанието. Той изследва нашите възможни и невъзможни „Аз”, учи ни какво правят другите, за да живеят, за да оцеляват - понякога, той поставя големите екзистенциални проблеми, и от време на време им отговаря, той ни кара да мечтаем, да се смеем и да плачем, той ни отдалечава от нас самите и в същото време се гмурва в най-интимните ни дълбини...